

Eesti Rahva Muuseum
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

NOORTE HÄÄLED

Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents

Tartu, 29.–30. aprill 2015

Ettekannete kokkuvõtted



EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
ESTONIAN LITERARY MUSEUM

Tartu 2015

Koostajad: Ave Gorsic, Piret Koosa

Toimetus: Inge Annom, Ave Gorsic, Karin Kastehein, Piret Koosa

Küljendus: Karin Kastehein

Kaanekujundus: Jane Liiv

Väljaandjad: Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi
Eesti Rahvaluule Arhiiv

Toetajad: Eesti Kultuurkapital

Autoriõigused: autorid, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi
Eesti Rahvaluule Arhiiv

ISBN 978-9949-548-11-8

Trükikoda: AS Ecoprint

Kava

29. aprill, Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja (J. Kuperjanovi 9, Tartu)

11.00 – 12.40

Tõnn Adermann, Marika Alver. Tähelepanekuid peterburiliku eestluse piiriületustest

Aivo Põlluäär. Setode visuaalse representeerimise traditsioonidest Eestis

Hanna Linda Korp. Omaelulooline kohapärimus ja rahvapärimus Lauri Sommeri teoses „Sealpool sood“

12.40 – 13.10 tee- ja kohvipaus

13.10 – 14.40

Eva-Liisa Roht. „Armastuse väike hunnik“ – pöördumisloost, kuid mitte ainult

Anna Mishina. Soomlased ja „kirvemisjon“ maride seas

Jaan Sudak. Kuidas lugeda unenägusid

14.40 – 15.00 tee- ja kohvipaus

15.00 – 16.30

Mart Alaru. Teerituaali analüüs unelemise võtmes

Margus Parts. Juhitud jalutuskäigu meetodist ruumi uurimisel

Katrin Alekand. Tunnelnägemine või terasus? Oma uurimisteema nägemine erinevates kultuuritekstides henna kasutamise näitel

30. aprill, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
(Vanemuise 42)

9.30 – 11.30

Patrick O'Rourke. Häädemeeste kihelkonna ja Kuramaa liivlaste mereline folkloor: võrdlev analüüs

Rahel Laura Vesik. *Cosplay*-kultuur Eestis

Triin Põldver. Laste mängud ja mänguasjad 20. sajandi II poolel ja 21. sajandi alguses

Anna-Kristina Rätsep. Kogukond muuseumi loojana või muuseum kogukonna loojana? Saatse kogukonna hoiakud Saatse Seto muuseumi suhtes

11.45 – 12.15

Diskussioon: Noorteadlased, kuidas ja kuhu edasi?

12.15 Esitlused

Lona Päll: Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumisvõistluse „Minu maastikud“ tutvustus

Mall Hiemäe „Virumaa vanad vaimujutud“

Tähelepanekuid peterburiliku eestluse piiriületustest

Tõnn Adermann,
Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant
tonn.adermann@gmail.com

Marika Alver

Eesti Kunstiakadeemia, soome-ugri ekspeditsioonide juhendaja
marika.alver@artun.ee

Ettekanne põhineb Eesti Kunstiakadeemia XXXVII soome-ugri ekspeditsiooni materjalil, mille kogusime 2014. aasta suvel Peterburis ning Tallinnas laulu- ja tantsupeol. Välitööde eesmärgiks oli osalusvaatluse, intervjuude ja (audio)visuaalsete uurimismeetodite abil dokumenteerida ja analüüsida kohalike eestlaste ja suurlinna vastastikust suhestumist: kuidas üksteist mõistetakse, mõjutatakse ja kujutatakse.

Peterburi on geograafiliselt Eestile lähim metropol. Eestlaste rände kõrgaeg Peterburi (ja selle ümbruse küladesse) jääb 19. sajandi lõppu ja 20. sajandi esimestesse kümnenditesse, kui mindi Vene impeeriumi pealinna (paremat) tööd või haridust otsima. Mitmed Peterburi Eesti Seltsi liikmed, kellega kohtusime, on toonaste väljarändajate lapsed või lapselapsed. Teine suurem väljaränne jääb nõukogude aega, mil inimesed läksid siis juba Leningradi õppima või suunati sinna tööle ning rajasid seal perekonna. 2010. aasta Venemaa rahvaloenduse andmetel elas sel ajal Peterburis 1543 eestlast, eesti keele oskajaid loendati kokku isegi rohkem — 2605.

Ettekandes keskendumine Peterburi eestlaste tänapäevastele sotsiaalsele ruumidele. Need ruumid on ühelt poolt seotud suhtlemise, kommete ja traditsioonidega, teisalt aga isiklike kogemuste ja mäluga (H. Lefebvre, M. de Certeau). Sellest tulenevalt on ettekande keskmes küsimused:

- Millistes sotsiaalsetes praktikates väljendub eestlus Peterburi eestlaste puhul?
- Milliste ruumipraktikate kaudu (sh kooskäimiskohad, koduinterjäär) Peterburi eestlased eestlust tajuvad ja edasi (k)annavad?
- Millised on piirid eestluse ja mitte-eestluse vahel? Kes neid määrab ning kust neid tõmmatakse?

Kui meile tuleb vastu emakeelena vene keelt rääkiv mitmenda põlve eestlane, sinimustvalge trikolooriga mobiilipael kaelas ja eesti rahvarõivad seljas, kelle sõnutsi ei andestata Eestile pronksiööd järgnevad 200 aastat, siis kelleks teda peetakse?

Kohalike eestlaste kultuuri- ja seltsielu üheks eestvedajaks on Peterburi Eesti Selts ning nn staapideks 2011. aastal taasavatud Jaani kirik, kus tegutseb kogudus ja laulukoor Kaja; ning Rahvuste Maja (Sankt-Peterburgskii Dom Natsionalnostei – 2005. aastal rajatud avalik asutus kohalike rahvuste ja kultuuride tutvustamiseks ja rahvaste sõpruse edendamiseks), kus toimuvad näiteks eesti keele kursused ja folkloorirühm Neevo teeb oma tantsuproove.

Lisaks nimetatud organiseeritud liikumisele vaadeldakse ettekandes n-ö argipäeva eestlust, mis on piasiasjades (koduintervjööris, toidueelistustes jne) väljenduv identiteet.

Setode visuaalse representeerimise traditsioonidest Eestis

Aivo Põlluäär
Tartu Ülikool, folkloristika magistrant
a.polluaar@gmail.com

Setode representatsioonide loojateks on valdavalt olnud eestlased. Representatsioon edastab alati ainult mingi osa sündmusest või nähtusest ning on olemuselt tähenduse andmine. Kõhutunne on visuaalsetes representatsioonides olulisel kohal, sest autori valikud montaažil ja võtetel kõnelevad tema isiklikust vaatepunktist ning ühest võimalikust tõlgendusest. Vaatepunkt võib olla seotud näiteks autori päritoluga – kas mingit nähtust käsitletakse sise- (nt setona) või välisvaatlejana (nt eestlasena).

1913. aastal valmis esimene visuaalne representatsioon setodest – Johannes Pääsukese „Retk läbi Setumaa“. 1930. aastatel tehti kinos näitamiseks propagandistlikke filmikroonikaid, kus kujutati mingit konkreetset kommet („Munade duell“ 1936) või sündmust („Pühad Petseris“ 1936, „Petserimaa noortepüha“ 1938). 1960.–70. aastatel valmis mitu etnograafilist filmi, milles tutvustati seto muusikat, kombestikku ja rahvarõivaid, kuid erilist eetriaega setodele ei antud. 1980.–90. aastatel valmis folklorist Vaike Sarve ja etnoloog Mare Piho käe all parkümmend populaarteaduslikku filmi ja saadet, mis olid mõeldud televisioonis näitamiseks. Hiljem on valminud mitmeid telesaateid (nt „Setod“ 2013), dokumentaalfilme (nt „Uus päev luuakse idakaares“ 2008) ja ka mängufilme („Taarka“ 2008).

Setode representeerimiseks on kasutatud ajaperiooditi eri võtteid, kuid on ka kujutusviise, mis on jäänud püsima. Lisandunud on seto päritolu filmitegijaid, kes püüavad kujutada oma kultuuri peavoolust erinevalt või taastoodavad traditsioonilisi representeerimisviise. Annan oma ettekandes ülevaate setode visuaalsetest kujutusviisidest, mida on ligemale 100 aasta jooksul Eesti filmimaastikul kasutatud.

Omaelulooline kohapärimus ja rahvapärimus Lauri Sommeri teoses „Sealpool sood”

Hanna Linda Korp

Tartu Ülikool, kirjanduse ja kultuuriteaduste bakalaureuseõpe

hannakorp@gmail.com

Minu ettekande laiemaks eesmärgiks on näidata, kuidas suhestuvad omavahel folkloor ja kirjandus. Olen vaatluse alla võtnud Lauri Sommeri teoses „Sealpool sood” esineva omaeluloolise kohapärimuse ning analüüsinud seda arhiivimaterjalide valguses.

Cristina Bacchilega ja Alan Dundese käsitluste järgi peaks ilukirjanduslikku kohapärimust uurides lähtuma kahest metodoloogilisest aspektist: kuidas ja millist pärimuslikku elementi on teoses presenteeritud ja millisel moel suhestub see raamatu ning laiemalt kirjanduse kontekstiga.

Minu arvates on omaelulooliste kohajutustuste uurimine üks viis, kuidas folkloristika kaudu kirjandusele läheneda, sest paigakogemust mõtestatakse tihti teiste samast kohast rääkivate lugude, näiteks muistendite kaudu. Ka Michel de Certeau märgib, et ruum saab sisu siis, kui sellel on lugu, mida jutustada. Nii sulabki oma jutt võõraga kokku ning omandab uue tähenduse. Sellisel moel on ka Lauri Sommer oma kohajutustusi komponeerinud.

Nii autobiograafilises kirjanduses kui ka belletristikas võib eristada sakraalset ruumi profaansest. Lauri Sommeri teose „Sealpool sood” kirjanduslikud pühapaigad on kohad, mis saavad sakraalse tähenduse alles tekstisisiselt ning võivad nii autori kui ka lugeja jaoks pühad olla. Sellistel juttudel on omalaadne tekkemehhanism, loogika ja poetika, kuid sellegipoolest suhestuvad need rahvapärimusega – koht saab püha tähenduse siis, kui seda on ka laiemal pinnal n-ö tunnustatud. Seejuures saab Sommeri loomingul puhul rääkida ka erauniversumist (vt Eliade 1992) ehk paikadest, mis pole küll pühad, kuid eristuvad siiski ümbritsevast maastikust, sest nendega on seotud soojad mälestused.

Vastan oma ettekandes järgmistele küsimustele:

- Milliste kategooriate abil saab Lauri Sommeri omaeluloolises proosas käsitletud kohtasid liigitada ja kuidas need jagunevad?
- Millistele paikadele on autor tekstisiseselt püha tähenduse andnud?
- Kuidas kasutab autor rahvapärimust paigale tähenduse andmisel?

Kirjandus

Eliade, Mircea 1992. Sakraalne ja profaanne. – *Vikerkaar*, nr 4, 52–58.

„Armastuse väike hunnik” – pöördumisloost, kuid mitte ainult

Eva-Liisa Roht

Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant

evaliisaroh@gmail.com

20. sajandi keskpaigast on nelipühi kirik teinud misjonitööd roma kogukondade hulgas nii USAs, Euroopas kui Lõuna-Ameerikas. Ka teiste evangeelsete kirikutega liitumine on vastavalt asukohamaale kas endiste õigeusklike, katoliiklaste või islamiusuliste romade seas populaarsust kogunud. Eesti romade juurde on nelipühi misjon jõudnud Soome kaudu 1990. aastatel.

Minu ettekanne heidab pilgu usku pöördumise teemale romade seas Eestis. Uurimus põhineb eelkõige etnoloogiliste välitööde materjalidel. Ühelt poolt vaatlen konversiooninarratiivi, sest seda võib vaadata kui usku pöördumise keskset elementi (Stromberg 1993: 3), teiselt poolt aga pööran tähelepanu sellele, mis osaleva vaatluse ning intervjuude käigus muu hulgas esile tuli. See võimaldab avastada konflikte inimestes, kui vana ja uus põrkuvad. Indiviidi usku pöördumise uurimine aga omakorda avab võimalust mõista laiemat sotsiokultuurilist konteksti, mis pöördunud ümbritseb (Fosztó 2007: 158).

Vaatan usku pöördumist kui identiteediloomet, kus minevik ei kao uue lisamisega. Kuigi sellega kaasneb uus enese identifitseerimise alus, ei ole see eksklusiivne (Hefner 1993: 17). Kuna aga konversioon hõlmab muudatusi enese identifitseerimises, võib tekkida konflikt eelnevate uskumis- ning moraalisisüsteemidega. Ühe näitena sellisest konfliktist võib tuua identiteediküsimused seoses religiooni ning ennustamisega, mis on roma naiste jaoks olnud traditsiooniliselt üks elatise teenimise vahenditest.

Ettekanne eesmärk on näidata indiviidi identiteetide mitmesust, mida luuakse, kui inimene puutub kokku usklite kogukonnaga ja siseneb sinna. Kuna evangeelsed kirikud taunivad ennustamist, võib inimene sattuda keerulisse situatsiooni – tekib ebakõla traditsioonide ning uue käitumiskoodi vahel. Kuidas aga lepitada oma kompleksse ja hübriidse identiteedi eri tahke ning kuulumist erinevatesse kogukondadesse, mille uskumussüsteemid ja käitumisreeglid on omavahel konfliktis?

Kirjandus

- Foszto, L. 2007. Born Again in Postsocialist Romania: Ritual, Personhood, and Conversion among the Roma in a Transylvanian Village. Dissertation
- Hefner, R. W. 1993. World building and the rationality of conversion. – Hefner, R (ed.), *Conversion to Christianity: Historical and Anthropological Perspectives on a Great Transformation*. Berkeley: University of California Press, 3–44
- Stromberg, P. G. 1993. *Language and Self-Transformation. A Study of the Christian Conversion Narrative*. Cambridge University Press

Soomlased ja „kirvemisjon” maride seas

Anna Mishina

Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant
anmish87@gmail.com

Misjonitöö loodususulistele maride seas sai alguse 1800. aastate lõpust. Vene õigeusu kirik ehitas oma kirikuid ja kloostreid Kaasani kubermanngu territooriumil, mari keelde tõlgiti pühakirja raamatuid ja vaimulikku kirjandust. Pärast 1917. aasta revolutsiooni katkes kiriku aktiivne tegevus kuni nõukogude ajastu lõpuni.

Perestroika ajal 1990. aastatel hakkas Soome kristlik selts „Herrättäjä-Yhdistys” aktiivselt toetama tuhat tõesvat ingeri kirikut, samuti Eesti evangeelset luterlikku kirikut. Seltsil oli võimalusi rahastada tööd hõimurahvaste seas – seda kutsuti *heimorahasto*’ks. Seltsi Kuukauslehti 11/1996 teatab ingeri kirikuga sõlmitud kokkuleppes, mis hõlmab toetust misjonitööle Venemaa soome-ugri rahvaste seas. Seltsi hõimuprojekti juht Alpo Järvi kirjutab, et vabatahtlike ehitajate abi oli kui „mürakate meeste usutunnistus”. „Kirvekristlus” sai ustavate kristlasmeeste misjonitöö märgiks. (Karjalainen 2012: 91-92).

Esimene grupp usklikke soome ehitajaid saabus kaheks nädalaks Marimaa pealinna aastal 1995 – need „kirvega misjonärid” olid juba saanud ehitustöö kogemusi teistes ingeri kiriku kogudustes. Kaheksa aastat viisid soomlased luterlikest kogudustest üle Soome oma tööga evangeeliumi Volga ja Uurali vahele, ehitades kirikuhooneid, kogudusemaju ja püstitades kellatorne. (Väliaho 2005: 82)

Põhjusi, miks usklikud soomlased lähevad kas grupina või üksi võõrale maale soome-ugri rahvaid aitama, on palju, kuid kõige olulisem on neist järgmine: „Kristuse armastus ja soov, et sugulastel oleks oma vaimne kodu, kus saab kuulda Jumala sõna oma emakeeles...” (välitöömaterjalid 2015, ehitaja Jyrki).

Kirjandus

Urpo Karjalainen (toim) 2012. *Arjen halleluja. Herrättäjä-yhdistys 100 vuotta 1912–2012.*

Väliaho, Juha 2005. Volgan ja Uralin välillä: Lähetystyötä suomalais-ugrialaisten kansojen keskuudessa.

VM 2015 = välitöömaterjalid 2015

Kuidas lugeda unenägusid?

Jaan Sudak

Tartu Ülikool, eesti ja võrdlev rahvaluule, magistrant
sudakjaan@gmail.com

Unenägude põhjal on eri kultuurides püütud tulevikku ennustada. Unenägusid selgitatakse kultuurisestest sümbolite ning nende kokkuleppeliste tähenduste kaudu. Seosepaaride „sümbol-tähendus“ ehk unenäoennete analüüsimiseks lõi Ungari päritolu Ameerika semiootik ja keeleteadlane Thomas Albert Sebeok (1920–2001) meetodi, mis lähtub kontentanalüüsist ja strukturaallingvistikast (Sebeok, Ingemann 1956: 261). Kontentanalüüs on uurimistehnika, mida kasutatakse kommunikatsiooni eksplitsiitse ehk manifestse sisu objektiivseks, süstemaatiliseks ja kvantitatiivseks kirjeldamiseks. (Berelson 1954: 489) Strukturalism lähtub eeldusest, et uuritavat objekti saab kirjeldada elementide hulgana, mis moodustavad suhete põhjal terviku ehk struktuuri. Sebeoki meetod võimaldab uurida vormiliselt ning temaatiliselt sarnaste lausungite konstruktsiooni ja stilistilisi omadusi ning luua unenäoennete põhjal ülevaade unenäosümbolitest ja neile antud seletustest. Ettekandes tutvustan uurimistulemusi, milleni jõudsin Eesti Rahvaluule Arhiivi unenägusid kirjeldava ainese analüüsimisel nimetatud meetodi kaudu. Avan meetodi rakendamise erisusi ja rakendamise põhjendatust. Ettekanne põhineb Kihnu saarelt 19. sajandist kuni 1990. aastate alguseni kogutud empiirilisel ainesel.

Kirjandus

Sebeok, Thomas A., Ingemann, Frances J. 1956. *Studies in Cheremis: The Supernatural*. New York: Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research

Berelson, B. 1954. Content Analysis. – G. Lindzey (toim) *Handbook of Social Psychology*. Vol. 1: *Theory and Method*. Cambridge: Addison-Wesley Publishing Company, Inc, 488–522.

Teerituaali analüüs unelemise võtmes

Mart Alaru

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant

mardikas777@gmail.com

Rituaalse teejoomise üks põhilisi ja olulisemaid eesmärke on vaigistada oma mõistus ning koondada meel. Mis tähendab, et unelemine on midagi, mida üritatakse võimalikult vähe teha – iga kord kui mõistus läheb rändama, on justkui soovitatav, et see toodaks tagasi tee juurde.

Aga ka teele keskendumine võib viia inimesed kujutluspiltide rännakule, kus nad kujutavad ette näiteks selle tee algupära ja maitsega seonduvaid assotsiatsioone, mille kaudu läheb mõistus üha kaugematele, kõrvalisematele teemadele. Ikka leiab ta mooduseid, kuidas põgeneda fookusest – ja uurija jaoks avaneb siin aken teejooja sisemaailma. Ma leian, et taoline konflikt võib osutuda viljakaks, kui eesmärgiks on uurida teerituaali mõju ning luua pilt sellisest kogemusest inimeste jaoks, kes ise pole teed sellisel moel kunagi joonud.

Võtame arvesse ka asjaolu, et meditatsiooniga tegelemine ongi sisuliselt oma mõttemaailmaga tegelemine, täpsemalt – nii õpitakse seda jälgima ja sellele keskenduma. Sellest võib omakorda teha järelduse, et need mõtted ja unelused, millesse teejooja satub, ei ole uurimisallikas mitte ainult etnoloogi jaoks, vaid ka teejoojale endale.

Juhitud jalutuskäigu meetodist ruumi uurimisel

Margus Parts

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant

margus.parts.oo@gmail.com

Viimasel ajal on etnoloogilises ruumi uurimises hakatud üha enam rõhku panema fenomenoloogilistele lähenemisviisidele, mis üritavad võimalikult täpselt edasi anda uuritavat keskkonda ning kasutada teadustöös informandi ja uurija subjektiivseid kirjeldusi. Fenomenoloogilisele lähenemisele on iseloomulik detailitundlikkus ning sensoorsete kogemuste arvestamine uurimisallikana, mis on abiks keskkonna ja informantide paremal mõistmisel.

Juhitud jalutuskäik meetodina lähtubki vajadusest kaardistada kultuurikandja suhet teda ümbritseva keskkonnaga. Meetodi aluseks on uurija ja informandi koostöö, kus uurija on aktiivse vaatleja rollis, liikudes koos informadiga talle tähenduslikus ruumis, jäädvustades samal ajal informatsiooni. Etnograafilise meetodina on selle plussiks informandi väljenduse vahetu jäädvustamine ning uurija ja uuritava vaadete süntees. Juhitud jalutuskäigu meetodit kasutades on uurijal võimalik vaadeldavat keskkonda vahetult kogeda. Nii saab uurija aimu informandi jaoks tähenduslikust sensoorsest informatsioonist, mis iseloomustab keskkonda ning muudab informandi kirjelduse uurija jaoks reaalselt kogetavaks. Uuritavas keskkonnas liikumine on heaks mälupeegelduseks ka informandile endale, kuna nii on kergem luua seoseid ja meenutada mingi kohaga seotud mälestusi. Lisaks on uurijal võimalik esitada välitöö ajal suunavaid küsimusi ning tekitada uurija ja uuritava vaheline dialoog, mis võib avada täiesti uusi tähenduskihte.

Juhitud jalutuskäigu meetodi juurde kuulub vääramatult ka detailse välitööpäeviku pidamine, kuna kogutud informatsioon tuleb edasiseks analüüsiks võimalikult täpselt salvestada. Ilma põhjaliku välitööpäevikuta läheb suur osa informatsioonist kaotsi ning väheneb ka meetodi efektiivsus.

Tunnelnägemine või terasus? Oma uurimisteema nägemine eri kultuuritekstides henna kasutamise näitel

Katrin Alekand
Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant
katrina@ut.ee

Henna (*Lawsonia inermis*) on taim, mis kasvab looduslikult mitmel pool Põhja-Aafrikas, Lähis-Idas ja ka India aladel. Hennalehed sisaldavad värvivat ainet hennatanniinhapet ehk lavsooni (*lawsone*), mida on aastatuhandeid kasutatud juuste, küüntele, karvade, naha ja parknaha toonimiseks või kaunistamiseks. Hennatanniinhappemolekul kinnitub valgumolekuli külge ja oksüdeerub – see on teadaolevalt üks püsivamaid taimset päritolu värve. Mõningal määral on hennat kasutatud ka kanga värvimiseks, kuid tselluloosipõhise kiu värvimiseks vajab henna kinnitamist ning tehnika on teistsugune.

Probleem henna kasutusala uurimisel on selles, et hennaga värvitud või kaunistatud inimnahka ja juukseid on meieni jõudnud vähe. Kuid inimnahk on ilmselt oma ehituselt siiski sama mis aastatuhandeid tagasi ning ka henna kinnitumise protsess on põhiolemuselt samasugune. See tõttu on väga huvitavateks henna kasutusala kirjeldavateks väljunditeks või tekstideks näiteks kujutav kunst või kirjalikud allikad, kus seda mainitakse möödaminnes. Hilisemal ajal pakuvad põnevaid kultuurilisi sissevaateid ka juhufotod, mille puhul ei ole olnud fookuses henna kasutamine või selle jäädvustamine, vaid hennaleiud on juhuslikud ning nõuavad treenitud silma, et neid märgata.

Kui olla mingist nähtusest väga huvitatud, juhtub varem või hiljem, et sa hakkad seda märkama täiesti uurimisväliselt, igapäevaselt ette juhtuvas materjalis. Olgu see materjal siis visuaalne või tekstiline, aga ühtäkki hakkab uurija nägema märke, mis võivad olla näilise juhuslikkuse tõttu kultuurisiseselt äärmiselt kõnekad.

Annan oma ettekandes väikese ülevaate sellistest leidudest, mis on jõudnud minuni rohkem või vähem juhuslikult – ma ei otsinud konkreetset seda või otsisin hoopis midagi muud, aga leidsin henna. Peamiselt keskendun visuaalsele materjalile: maalikunstile ja fotodele.

Häädemeeste kihelkonna ja Kuramaa liivlaste mereline folkloor: võrdlev analüüs

Patrick O'Rourke

Tartu Ülikool, eesti ja soome-ugri keeleteadus, bakalaureuseõpe

patrick@ut.ee

Ettekanne põhineb minu kõrvaleriala seminaritööl Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas kevadel 2015. Seminaritöös võrdlen Häädemeeste kihelkonna ja Kuramaa liivlaste merega seotud rahvaluulet ning püüan seletada sarnasusi ja erinevusi nii diakrooniliselt kui ka sünkrooniliselt.

Häädemeeste kihelkonda on keeleteaduslikus kirjanduses käsitletud kui kontaktala eestlaste ja liivlaste vahel. See väljendub nii sõnavaras kui ka keeleõppes (Pajusalu 2010). Teisisõnu, peale kõige hilisema kontakti Saaremaa ja Kuramaa vahel on liivlased ja eestlased olnud ühenduses ka mujal Pärnu lahe ääres.

Seminaritöö on seotud minu bakalaureusetöoga, mis käsitleb Häädemeeste kihelkonna murraku ajalugu. Bakalaureusetöös otsin Häädemeeste murraku murdesõnavara põhjal tõendeid varasemast liivikeelsest kihist kihelkonna alal. See toetaks juba olemasolevaid tõendeid Häädemeeste kihelkonna murraku ajaloolisest arengust (Pajusalu 2010), mille kohta ei ole aga kasutatud otseselt mõistet „substraat“, mis viitaks varasemale liivikeelsele asustusele.

Senised uurimused Häädemeeste kihelkonna ja liivlaste suhete kohta on aga keeleteaduslikud. Püüangi Häädemeeste kihelkonna ja Kuramaa liivlaste merelise folkloori võrdluse abil otsida Häädemeeste kihelkonna rahvaluulest võimalikke jälgi varasemast liivlaste kultuurist. Kasutan liivlaste ainestikuna kuramaalastelt salvestatud folkloori, kuna Liivimaa liivlased sulandusid lätlastega 19. sajandil, nii et kuni 20. sajandi ja Oskar Looritsa rahvaluulekogumiseni säilis liivikeelne kultuur ainult Kuramaa põhjarannikul.

Kirjandus

Pajusalu, Karl 2010. Keeleline kujunemine. – Vunk, A (toim) *Pärnumaa 2. Loodus. Aeg. Inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 421–425.

Cosplay-kultuur Eestis

Rahel Laura Vesik

Tartu Ülikool, filosoofia teaduskonna bakalaureuseõpe
rahellaura@folklore.ee

Termini *cosplay* lõi 1980. aastatel jaapani disainer Takahashi Nobuyuki, jälgides Ameerika *fani*-kultuuri, kuid laiemalt tuli see kasutusele 1990. aastatel, kui Jaapanis muutus kuulsaks *anime*-kultuur. *Cosplay*-kultuuri aluseks on Jaapani *anime* (multikad), *manga* (koomiksid) ja mängud. *Anime*, *manga* või mängude huvilisi kutsutakse *otaku*'deks. *Fan*'id kostümeerivad end teatud karakteriteks või esinevad nendena konventidel, samuti tehakse videoid, kuidas kostüüme valmistada.

Eesti *cosplay* ajalugu on seotud kaheksa aasta eest Tartus alanud Animatsuri festivaliga. Esimene Eesti *anime*-veebilehekülg on Baka, mille tegijate initsiatiivil kujuneski välja konvent nimega Animatsuri. Animatsuri on mitmekülgne Jaapani kultuuriga seotud üritus, mille raames toimuvad nt teetseremoonia, *manga* lugemine, *cosplay* võistlus, karaoke, Jaapani traditsioonilised mängud ja videomängud, väikesed *anime*-esemete laadad, jaapani võitluskunstide demonstratsioon (*kendo*, *aikido*) jne. Animatsurit külastavad eri vanuses inimesed (12–40), kuid nagu Jaapanis osalevad ka siin *cosplay* võistlusel umbes 20-aastased. Kuna *cosplay* on muutunud aina populaarsemaks, on võimalus ka Tallinna Jaapani Animatsiooni Filmifestivalil (JAFF) esineda *cosplay*'s ning isegi Pimedate Ööde Filmifestivalile (PÖFF) on mindud kohale kostümeeritult. 2015. aastal toimus esimene *cosplay*-päev Tallinnas, kuhu olid kohale tulnud põhiliselt noored asjast huvitatud inimesed.

Mõned Animatsuri külastajatest on kostümeeritud nagu ka need, kes osalevad kostüümivõistlusel. Kostüümivõistlusel võib võita väikese auhinna, kuid selle teine eesmärk on saada tasuta pääs Londonis toimuvale EuroCosplayle. Peale EuroCosplay on veel kolm kategooriat, millega esineda: defilee, tants ja lavaetendused.

Cosplay'd on nimetatud esteetiliseks praktikaks ja vaadeldud kui performatiivset tegevust (Lamerichs 2011), samuti on esile tõstetud huviliste loomingulist performatiivset ja rituaalset käitumist (Jenkins 2010). Vaatlen ettekandes lähemalt, kuidas *cosplay*-kultuur on Eestis arenenud ja muutunud.

Kirjandus

Lamerichs, Nicolle 2011. Stranger than Fiction: Fan Identity in Cosplay. – *Transformative Works and Cultures*, no. 7.

Jenkins, Henry 2010. The Night of a Thousand Wizards. – *Confessions of an Aca-Fan*, July 21. http://henryjenkins.org/2010/07/fear_and_loathing_in_hogwarts.html

Laste mängud ja mänguasjad 20. sajandi II poolel ja 21. sajandi alguses

Triin Pöldver

triin.poldver@gmail.com

Tallinna Ülikool, soome filoloogia bakalaureuseõpe

Ettekandes käsitlen laste mängu ja mänguasju ning mängimist pere keskel Eestis, vaadeldes muudatusi viimase umbes 60 aasta jooksul. Käsitletaval perioodil on Eesti ühiskonnas toimunud väga suured muutused ning ühiskonnatingimustest lähtuvalt on ka lapsepõlv erinev. Võrdlen kolme järjestikuse põlvkonna lapsepõlve, kelle sünniajad jäävad vahemikku 1944–1956, 1977–1985 ja kõige nooremasse põlvkonda kuuluvad lapsed on sündinud 21. sajandil. Kuna huvi on ka põlvkondlikust järjepidevusest, valisin kolme põlvkonna esindajad ühest ja samast perekonnast (vanaema – ema – lapsed): oletatavasti väljenduvad kasvatuspraktikas muutuvate ajastutingimuste kõrval ka traditsioonid. Ettekanne põhineb 2014. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetööl, mille tarbeks tegin 12 intervjuud. Lähtun kultuurikonstruktivistlikust vaatenurgast (vrd Lancy 2007), mis võimaldab lapsepõlve vaadelda kultuurikontekstis, pidamata seda iseenesestmõistetavalt universaalseks ja loomulikuks. Lapsepõlve kui nähtuse kujunemisest on põhjalikult kirjutanud Philippe Ariès (1973). Lapsepõlve variatiivsust sõltuvalt kultuuritingimustest on antropoloogias uuritud juba kaua (nt Margaret Meadi uurimistöo Samoal 1920. aastatel, LeVine 2007: 248–249) ning teema on jätkuvalt aktuaalne ka uuemates käsitlustes (nt Korkiakangas 1996, Montgomery 2009). Uurimistulemuste järgi on paljud mängud jäänud kolme põlvkonna vältel samaks (peitus, kelgutamine, kull, laua ja sõnamängud jm), kuid ilmnesid ka muutused – aja jooksul muutub mängude populaarsus (näiteks oli kummikeks väga populaarne just keskmisel põlvkonnal), mõned mängud kaovad repertuaarist ning tekivad ka uued (näiteks batuudil hüppamine noorimal põlvkonnal). Märgatavad muutused on toimunud mänguasjade maailmas ja vabaaja tegevustes. Kuigi peamine eraldusjoon läks kahe vanema ja noorima põlvkonna vahel, ei olnud uurimistulemused siiski nii ühtsed, nii leidis näiteks ka keskmises põlvkonnas sarnaselt praeguste lastega intervjuueeritavaid, kellel oli lapsepõlves palju mänguasju või kes vaatasid palju telerit.

Mängimine on osa peresuhtlusest, mille kaudu luuakse ühiseid väärtusi ja väljendatakse lähedust. Ühised mängud ja ajaveetmine pere keskel kuulusid kõikide põlvkondade lapsepõlve, kuid teatud erinevustega. Näiteks ütlesid ligi pooled vanematesse põlvkondadesse kuuluvad intervjueeritavad, et vanemad mängisid nendega vähe; praeguste lastega mängivad emad ja vanaemad enda sõnul aga väga palju. Oletatavasti peegeldub uurimistulemustes ka jutustamis/meenutamispositsioon: praeguste laste mängud toimuvad olevikus, nii et emadel ja vanaemadel on kergem neid märgata ja nimetada kui aastakümnetetaguseid mängu. Ajastutingimustest tulenevad erinevused on tähtsad, kuid oluline on ka muu: kas lapsel on õdesid-vendi; kas elatakse maal või linnas; kui hästi saadakse peres üksteisega läbi jm – kõik see kokku muudab inimeste lapsepõlve kas sarnaseks või erinevaks.

Kirjandus

Ariès, Philippe 1973. *Centuries of Childhood*. Harmondsworth: Penguin Books.

Korkiagangas, Pirjo 1996. Mängud ja mänguajad kultuuri ja elukeskkonna kajastajana – *Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II*. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv ja Eesti Keele Instituut, 66–78.

Lancy, David F. 2007. Accounting for Variability in MotherChild Play. – *American Anthropologist*, Vol. 109, Issue 2, 273–284.

Levine, Robert A. 2007. Ethnographic Studies of Childhood: a Historical Overview. – *American Anthropologist*, Vol. 109, Issue 2.

Montgomery, Heather 2009. *An Introduction to Childhood. Anthropological Perspectives on Children`s Lives*. West Sussex: WileyBlackwell.

Kogukond muuseumi loojana või muuseum kogukonna loojana? Saatse kogukonna hoiakud Saatse Seto Muuseumi suhtes

Anna-Kristina Rätsep

Tartu ülikool, etnoloogia bakalaureuseõpe

anna.kristinar@gmail.com

Minu ettekande aluseks on 2015. aasta kevadel valmiv bakalaureusetöö. Muuseumi ei vaadelda 21. sajandil enam ainult esemete koguja ja säilitaja rollis, vaid oluliseks on muutunud nende sotsiaalne väärtus. Muuseumitel lasub tänapäeval vastutus teha koostööd mitmete kogukondadega. Seega liiguvad muuseumid riiklikust ruumist, kus ajalugu jutustavad võitjad, kogukonna ruumi, mille liikmed loovad muuseumite ja näituste kaudu oma isikliku ajaloo versiooni (Crooke 2007). Saatse Seto Muuseum on kogukondliku algatusega Setomaa Talumuuseumi filiaal, mis loodi Saatse kooli ajalooõpetaja Viktor Veeberi ja kohaliku kogukonna koostöö tulemusel 1974. aastal. Saatse Seto Muuseum on esimene setu kultuuri tutvustamisele pühendatud muuseum Eestis. Eriline koht setu kultuuris on Saatse muuseumil eelkõige setu meestekultuuri tutvustajana (Piho 2005).

Kogukond on dünaamiline mõiste ja see võib moodustuda mitme tunnuse alusel: rahvus, etniline kuuluvus, demograafilised näitajad (sugu, vanus) ja asukoht (Mason 2005). Välitöödel lähenesin kogukonna mõistele selle liikmete geograafilise asukoha kaudu. Saatse nulk (eesti keeles „nurk“) on setude rahvapärane territoriaalne jaotus, mis on arvatavasti välja kujunenud looduslike piiride alusel. Nulk kuulub tänapäeval Põlvamaa Väraska valla ning Vene föderatsiooni Pihkva oblasti Petseri rajooni Krupa valla alla (Kiristaja 2014). Empiiriline materjal põhineb 2014. aasta suvel toimunud välitöödel, mille tulemusel kogusin 26 intervjuud Saatse nulga Eesti-poolsel territooriumil asuvates külates (Saatse, Samarina, Kundruse, Litvina, Sesniki, Ulitina, Perdaku). Uurimuse eesmärgiks oli teada saada, milline on Saatse seto muuseumi väärtus Saatse nulga kogukonnale.

Ettekande esimene osa on eneserefleksiivne, mille käigus heidan etnograafilise pilgu iseendasse, vaadeldes uurija positsiooni väljal olles. Pööran tähelepanu sellele, kuidas toimus sisenemine Saatse nulga kogukonda

ja suhete loomine kogukonna liikmete ning Saatse Seto Muuseumiga. Eneserefleksiivsus on etnoloogilise uurimuse puhul oluline, sest uurija loob oma allikad koostöös teiste inimestega ning seetõttu peab etnoloog olema teadlik oma mõjust uuritavatele (Davies 2008).

Teises osas annan ülevaate välitöödel kogutud empiirilisest materjalist. Kogukonna muuseumid saavad sageli alguse ühe inimese initsiatiivil, kellel puudub muuseumi professionaali taust, kuid kes tunnetab vajadust luua ühes teiste kogukonna liikmetega lokaalset pärandit tutvustav muuseum (Crooke 2009). Välitöödel selgus, et teadlikkus esemetest, mis Saatse Seto Muuseumile on annetatud, on kogukonna liikmete seas kadumas. Kogukonnal seostusid mälestused Saatse Seto Muuseumiga pigem selle loomise kaudu. Toetun siinkohal Laurajane Smithi väitele, mille kohaselt muuseumi loomist võib vaadelda kui protsessi, performatiivset tegevust (Smith 2006). Teisalt on kogukonnal seos muuseumiga seal korraldatavate ürituste kaudu. Muuseumit võib James Cliffordi sõnul interpreteerida kui kontaktala (ingl k *contact zone*; Clifford 1997), kus kohtuvad kogukondade kultuuri tõlgendused, milles on kesksel kohal subjektide koosinemine, interaktsioon ja improvisatsioon. Interpreteerin Saatse Seto Muuseumit kui kontaktala, kus kohtuvad mitme sisuga üritused (sõirapäev, talsipüha, „Teeme Ära“ kodanikualgatus). Leian, et Saatse muuseumi üritustel on selles kontekstis, kus kohalik kultuurimaja on suletud, oluline roll külaelu elavdamisel ja kogukonna liitmisel.

Kirjandus

- Clifford, James 1997. *Museums as Contact zones. Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Harvard University Press.
- Crooke, Elizabeth 2007. *Museums and Community: Ideas, Issues and Heritage*. Routledge.
- Davies, Carlotte A. (2008). *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. Routledge.
- Kiristaja, Arvis 2014. *Saatse piirkonna rajajoontest ajaloolisel ajal*. Setomaa kogumik 6. Uurimusi Saatse Seto Muuseumi auks. Tallinna Raamatu-trükikoda OÜ.
- Laurajane, Smith 2006. *Uses of Heritage*. London and New York: Routledge.
- Piho, Mare 2005. *Saatse muuseum*. Setumaa muuseumid 1. SA Setu Kultuuri fond ja MTÜ Arheoloogiakeskus.

Tähelepanekud